

LIST OKÓLNY
PAPIESKIEJ KOMISJI DS. DZIEDZICTWA KULTUROWEGO KOŚCIOŁA,
Z DNIA 7 LUTEGO 1997 ROKU
NA TEMAT PASTORALNEJ FUNKCJI ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH
(STRESZCZENIE)

WSTĘP

Wyznawcy Chrystusa podejmowali poprzez wieki nieustanne wysiłki, by tworzyć kulturę o inspiracji chrześcijańskiej, która w promocji osoby ludzkiej upatruje szansę na powodzenie ewangelizacji. Dobra kultury pełniły rolę pastoralną i dlatego już sama misja Kościoła nakazywała troskę o ich skuteczne zabezpieczenie na przyszłość.

Papieska Komisja ds. Dziedzictwa Kulturowego Kościoła zwróciła w 1994 r. uwagę na rolę bibliotek kościelnych w dziele misyjnym. Obecnie pragnie ona poruszyć sprawę archiwów kościelnych, które są tabernakulami pamięci wspólnot chrześcijańskich i narzędziami nowej ewangelizacji.

Archiwa kościelne powinny gromadzić wszystkie dokumenty, dzięki którym pisze się historię wspólnot kościelnych – aby dać możliwość rzetelnej oceny przeszłości, w sensie uzyskanych rezultatów oraz popełnionych błędów i zaniedbań. Pozwala to z kolei widzieć przyszłość w oparciu o Tradycję, gdzie pamięć staje się prorocstwem.

W sprawie prowadzenia archiwów kościelnych znakomity przykład idzie ze Stolicy Apostolskiej, która poprzez rozliczne zarządzenia i własną odwieczną praktykę wskazuje drogi postępowania. Dochodzą do tego postanowienia soborów i synodów oraz doświadczenie Kościołów partykularnych i zgromadzeń zakonnych.

1. KOŚCIELNY SENS TROSKI O ŹRÓDŁA HISTORYCZNE

Dokumentacja zgromadzona w archiwach kościelnych jest dziedzictwem wielkim i cennym. Geografia archiwów kościelnych – diecezjalnych, zakonnych i parafialnych – jest wręcz niemożliwa do pełnego opisanania.

Archiwa kościelne, przechowując dokumentację dotyczącą osób i wydarzeń, kultywują pamięć o życiu Kościoła i ukazują sens Tradycji. Pozwalają one

zrekonstruować dzieje ewangelizacji i wtajemniczenia w życie chrześcijańskie, ukazują przejawy życia religijnego i miłosierdzia chrześcijańskiego. Zgromadzone w archiwach źródła historyczne dają Kościołowi świadomość ciągłości, która od czynów i nauczania Chrystusa, poprzez dokumenty z czasów męczenników oraz Ojców i także wieków późniejszych – ukazuje proces ewangelizacji aż do naszych dni w wymiarze tak częściowym jak i uniwersalnym. Ten rodzaj pamięci Kościoła pozwala odczytywać historię Kościoła jako ciąg zdarzeń zbawczych, a następnie nakłada obowiązek nawrócenia.

Na zbiory archiwalne składają się m.in. akta wizytacji biskupich, relacje *ad limina*, raporty nuncjuszków i delegatów apostolskich, uchwały synodów, sprawozdania misjonarzy, postanowienia kapituł zakonnych czy stowarzyszeń życia apostolskiego. Chodzi też o dokumentację na temat udzielanych sakramentów, przyjętych święceń i złożonych profesji zakonnych. Ważne są dokumenty dotyczące administracji dóbr kościelnych. W archiwach znajduje odbicie działalność religijna, kulturalna, naukowa i charytatywna Kościoła. Papież Paweł VI mawiał, że archiwa kościelne zachowują ślady *transitus Domini* przez dzieje ludzkości.

Od prawie 2 tysięcy lat Ewangelia wchodzi na teren różnych kultur i uwarunkowań historycznych, co owocuje rozlicznymi chrześcijańskimi zwyczajami lokalnymi i różnymi rozwiązaniami pastoralnymi. Nastąpiła konkretyzacja Tradycji, powstały doświadczenia – dawne i nowe. W takiej sytuacji archiwa kościelne umożliwiają pogłębioną refleksję nad wielorakim doświadczeniem Kościoła i pomagają w zachowaniu jego tożsamości.

2. UWAGI O PROWADZENIU ARCHIWUM KOŚCIELNEGO

Archiwa kościelne znajdują się w różnym położeniu. Stąd rodzi się potrzeba programów roboczych, umożliwiających zachowanie i udostępnianie dziedzictwa archiwalnego Kościoła.

Archiwum historyczne diecezji jest miejscem pamięci historycznej Kościoła partykularnego. Kodeks Prawa Kanonicznego mówi:

„Biskup diecezjalny powinien zatroszczyć się o to, ażeby pilnie były przechowywane akta i dokumenty również archiwów kościołów katedralnych, kolegiackich, parafialnych oraz innych znajdujących się na jego terytorium, jak również o to, by sporządzane były w dwóch egzemplarzach inwentarze czyli katalogi. Jeden z nich ma być przechowywany w miejscowym archiwum, drugi zaś w archiwum diecezjalnym (kan. 491, p. 1). Biskup diecezjalny winien troszczyć się także o utworzenie archiwum historycznego, w którym strzeżono by pilnie dokumenty posiadające walor historyczny, uporządkowane systematycznie (tamże p. 2). By korzystać z akt i dokumentów, o których mowa w pp. 1 i 2, albo wypożyczać je, należy zachować normy ustanowione przez biskupa diecezjalnego (tamże p. 3).

Organizacja archiwum diecezjalnego może być wzorem dla innych jednostek kościelnych i stowarzyszeń życia konsekrowanego, działających na terenie diecezji. Do diecezjalnego archiwum historycznego można przyjmować zbiory archiwów prywatnych lub słabo zabezpieczonych – po sporządzeniu odpowiedniej umowy. Funkcje kierownicze w archiwum należy powierzać osobom kompetentnym, otwartym na współpracę z ekspertami od zagadnień szczegółowych.

Archiwum bieżące diecezji gromadzi dokumentację współczesną, dotyczącą życia kościelnego w ustawicznym rozwoju, tak bogatym po Vaticanum II. Sposób funkcjonowania archiwum bieżącego wpływa na stan informacji i koordynację inicjatyw pastoralnych. Na przyszłość stworzy to obraz diecezji, parafii, instytutu, stowarzyszenia życia apostołskiego, stowarzyszenia wiernych świeckich czy ruchu kościelnego. Gromadzić trzeba tradycyjny materiał pisany, ale także zapisy komputerowe, nagrania i filmy (przeźrocza, kasety dźwiękowe, kasety filmowe, dyskietki itd.).

W relacji do państwa Kościół podkreśla rolę wybitnie pastoralną swych zbiorów oraz ich niezbędne zastosowanie w dziele realizacji właściwych sobie celów. Takie stanowisko nie tylko nie wyklucza, ale wręcz poleca korzystanie z dóbr kultury tak przez wspólnotę kościelną jak i cywilną. Przez dokumentację archiwalną trzeba ukazywać działalność Kościoła także w konkretnej społeczności politycznej.

Panuje przekonanie, że także archiwa kościelne stanowią część dziedzictwa narodowego, choć w ramach własnej autonomii. Trzeba więc opracować normy, które zagwarantują ich przynależność, naturę oraz właściwe pierwotne przeznaczenie. KPK stanowi:

„Ustawy państwowe, do których odsyła prawo kościelne, należy zachować w prawie kanonicznym na ile nie są przeciwne prawu Bożemu i o ile prawo kanoniczne czego innego nie zastrzega” (kan. 22).

Konferencja Episkopatu winna zwracać uwagę na:

- odwieczny szacunek Kościoła dla kultury, także klasycznej o korzeniach pozachrześcijańskich;
- przekonanie, że troska o archiwa ma wymowę kulturotwórczą, pastoralną i jest pomocą w dialogu z dzisiejszym społeczeństwem;
- potrzebę prowadzenia kroniki w instytucjach kościelnych, co daje tło dla lepszego zrozumienia zasobów archiwalnych;
- troskę o zachowanie dokumentacji na temat tradycji religijnych oraz inicjatyw kościelnych;
- potrzebę odzyskania utraconych archiwaliów (przynajmniej przez mikrofilmy, nagrania itp.), zwłaszcza gdy dotyczą historii wspólnot kościelnych;
- odpowiedzialność przełożonych kościelnych w dziedzinie zachowania dokumentacji stosownie do zarządzeń kanonicznych;

- wspieranie archiwistów w ich działalności;
- wrażliwość duszpasterzy na zbieranie, porządkowanie i udostępnianie materiałów archiwalnych;
- odpowiedzialność dziekanów, aby w parafiach „księgi były właściwie prowadzone i przechowywane” (kan. 535, p. 1; por. kan. 555).

W omawianych sprawach chodzi o odpowiedzialność wobec Kościoła i kultury. Dlatego istotne jest szkolenie archiwistów. Pod patronatem Papiejskiej Komisji ds. Dziedzictwa Kulturowego Kościoła powstał np. na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie Wyższy Kurs nt. Dóbr Kulturalnych Kościoła.

3. KANONICZNE RAMY DLA ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH

Właściwym celem archiwów jest zachowanie wytworzonego dziedzictwa i przekazanie go w całości potomnym. Taki jest wymóg dziejowej sprawiedliwości! Ważniejsze zarządzenia prawa kanonicznego w tym względzie są następujące:

„Z największą troską należy strzec wszystkich dokumentów dotyczących diecezji lub parafii” (kan. 486, p. 1).

„W każdej kurii, w miejscu bezpiecznym, należy urządzić archiwum diecezjalne czyli depozyt dokumentów, w którym winny być przechowywane dokumenty i pisma dotyczące spraw diecezjalnych – zarówno duchowych jak i doczesnych – odpowiednio uporządkowane i pilnie strzeżone pod zamknięciem” (tamże p. 2).

„Powinien być sporządzony inwentarz, czyli katalog dokumentów znajdujących się w archiwum, z dołączeniem krótkiego opisu każdej pozycji” (tamże p. 3).

„Z archiwum nie wolno zabierać dokumentów, chyba że tylko na krótki czas i za zgodą biskupa, albo moderatora kurii i kanclerza równocześnie” (kan. 488).

„W kurii diecezjalnej powinno także być archiwum tajne albo przynajmniej w ogólnym archiwum winna się znajdować kasa pancerna, dobrze zamknięta i umocowana, której nie da się wymieść z miejsca. Należy w nim przechowywać z największą pilnością dokumenty tajne” (kan. 489, p. 1).

„Każdego roku należy zniszczyć dokumenty spraw karnych w zakresie obyczajów, dotyczące osób zmarłych albo spraw zakończonych przed 10 laty wyrokiem skazującym, zachowując krótkie streszczenie faktu wraz z tekstem wyroku” (tamże p. 2).

„Klucz do tajnego archiwum powinien mieć tylko biskup” (kan. 490, p. 1).

„Podczas wakansu stolicy nie wolno otwierać tajnego archiwum lub kasy pancernej. W razie prawdziwej konieczności, czyni to sam administrator diecezji” (tamże p. 2).

„Z tajnego archiwum lub kasy pancерnej nie wolno wynosić dokumentów”
(tamże p. 3).

4. UDOŚTĘPNIANIE DOKUMENTÓW – DLA KULTURY HISTORYCZNEJ I MISJI KOŚCIOŁA

Zbiory archiwalne są dziedzictwem, które trzeba zachować i wykorzystać na pożytek wspólnoty kościelnej i cywilnej. Archiwa jako dobra kultury mają służyć przede wszystkim społeczności, która je stworzyła. Ale z upływem czasu nabierają one znaczenia uniwersalnego i stają się dziedzictwem całej ludzkości. Zgromadzony materiał nie może być więc zamknięty przed tymi, którzy chcą się nim posłużyć dla poznania dziejów ludu chrześcijańskiego i jego losów religijnych, cywilnych, kulturalnych oraz społecznych. Trzeba więc ułatwić korzystanie z archiwów kościelnych przez szeroki krąg badaczy, bez uprzedzeń ideologicznych czy religijnych, jak to leży w najlepszej tradycji kościelnej – byle zachowano normy bezpieczeństwa wynikające z prawa powszechnego i zarządzeń biskupa diecezjalnego.

Przepisy dotyczące archiwów kościelnych winny być opublikowane. Na ile tylko jest to możliwe, trzeba je harmonizować z przepisami państwowymi, choćby dla podkreślenia powszechnej służebności archiwów kościelnych. Trzeba też ustanowić wspólne normy dla korzystania z archiwów parafialnych i innych. Pożądaną jest rzeczą uzgodnić te normy także z innymi archiwami kościelnymi, należącymi głównie do instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego – z zachowaniem ich kanonicznej autonomii.

Należy jednak koniecznie ustanowić granice korzystania z dokumentów personalnych, jeśli są tajne z natury lub za takie zostały uznane. Archiwum tajne kurii diecezjalnej pozostaje tu sprawą odrębną (por. kan. 489-490).

Pożądana jest biblioteka podręczna, złożona z dzieł traktujących o historii Kościoła i o instytucjach kościelnych w ich aspekcie historyczno-prawnym. Wyposażenie archiwum tworzą także urządzenia do czytania dokumentów i ewentualnego kopiowania.

Przez swą rolę informacyjną i formacyjną archiwa kościelne mogą się stać ważnymi centrami kulturalnymi. Kiedy w dodatku korzystają z nich obcokrajowcy, to pracownicy archiwów stają w szeregu twórców pokoju i jedności międzyludzkiej.

Archiwa kościelne jako tabernakula pamięci winny być agencjami kulturalnymi, gdzie odbywają się spotkania naukowe, sympozja na temat tradycji religijnych i pastoralnych oraz wystawy – tak dla specjalistów jak i dla studentów oraz przygotowanej do tego młodzieży. Wreszcie przez edycję źródeł i opracowań archiwa z całą mocą włączają się w tworzenie kultury i misję pastoralną Kościoła lokalnego.

ZAKOŃCZENIE

Papież Paweł VI mówił o potrzebie kultury historycznej, która w dokumentach kościelnych dostrzega ślady i echa wędrówki Kościoła i samego Chrystusa przez świat. Dorastanie do rozumienia tego wymaga czasu i odpowiednich ludzi.

Dziedzictwo archiwalne może znacząco wesprzeć dzieło nowej ewangelizacji i dialog ze światem współczesnym. Nawiązuje do tego Jan Paweł II, gdy podkreśla związek między religią a sztuką i kulturą.

**DAS RUNDSCHREIBEN
DER PÄPSTLICHEN KOMMISSION FÜR DAS KULTURERBE DER KIRCHE
VOM 7. FEBRUAR 1997
ÜBER DIE PASTORALE FUNKTION DER KIRCHLICHEN ARCHIVE
BEARBEITET VON BISCHOF JAN ŚRUTWA**

ZUSAMMENFASSUNG

Die Päpstliche Kommission für das Kulturerbe der Kirche verweist auf die Rolle der kirchlichen Archive, welche Tabernakel des Andenkens der Kirchengemeinden und Werkzeuge einer neuen Evangelisierung sind. Die kirchlichen Archive sollten alle Dokumente sammeln, dank denen die Geschichte der Kirchengemeinden geschrieben wird, um eine aufrichtige Einschätzung der Vergangenheit – im Sinne der gewonnenen Resultate, begangener Fehler und Versäumnisse – zu ermöglichen.

Die macht es möglich, die Zukunft in Anlehnung an die Tradition zu sehen, so daß das Andenken zu einer Prophetie wird.

Ein hervorragendes Beispiel für die Führung der Kirchenarchive kommt vom Apostolischen Stuhl, der durch zahlreiche Verordnungen und seine eigene uralte Praxis entsprechende Verfahrensweisen zeigt. Dazu kommen die Beschlüsse der Konzile und Synoden sowie die Erfahrung der partikulären Kirchen und Orden.

Übersetzt von Jolanta Janoszczuk